La Mamma dei Cretini è sempre Incinta JEU Ghasc Barra mhusc bilfors Mod Iehor (jeu Ahjar):

L-insularità f'*Ulied in-Nanna Venut fl-Amerka* ta' Juann Mamo u f'*What Happens in Brussels stays in Brussels* ta' Ġużè Stagno

Emanuel Tanti

"It's only an island if you look at it from the water," qal Brody (Roy Scheider) lil Hooper (Richard Dreyfuss) fil-film *Jaws* (1975). U għandu punt. Jekk l-abitanti ta' gżira jkunu f'nofsha, u din tkun kbira biżżejjed biex il-baħar jinħeba wara orizzont ta' sema u art, dawn ma jarawx lilhom infushom bħala abitanti ta' gżira. Ikollhom bilfors jesperjenzawha mod ieħor, jarawha minn perspettiva differenti – ikejluha, ipinġuha jew anki jimmaġinawha – biex b'hekk ikunu jistgħu jiddefinuha u jikkategorizzawha bħala gżira, u huma bħala l-abitanti tagħha (Williams).

Però l-gżejjer ma jeżistux biss fuq il-mapep u l-globi, imma nsibuhom ukoll fl-istrutturi mentali tagħna (Baldacchino). Gilles Deleuze, fl-esej tiegħu *Desert Islands*, jara l-gżira bħala entità immaġinarja u mitoloġika, imma fl-istess waqt reali. Din teżisti f'kunflitt imsawwar mill-art u mill-baħar, għax hija simultanjament maqtugħa (minn gżejjer oħra) u magħquda (permezz tal-baħar), omm u missier (għax għandha kwalitajiet kreattivi), abitata u diżabitata (jiddependi jekk in-nies iħaddnux l-idea tal-gżira jew le). Minflok ma jagħżel kundizzjoni li tiddomina fuq oħra, Deleuze jiffoka fuq ir-relazzjoni bejn dawn il-forzi, u t-tensjoni li tinħoloq fuq bażi ġeoloġika, umana u kożmika. Skont Deleuze, l-immaġinazzjoni tirbaħ u għalhekk hija propju l-*idea* tal-gżira li tħalli l-ikbar impatt. Meta n-nies jersqu lejn il-gżira, dawn ikunu qed isawruha kemm fiżikament, bil-preżenza tagħhom, kif ukoll spiritwalment, għax magħhom iġibu idea.

Il-problemi jfeġġu meta l-idea, minflok ma tqanqal il-bidla, ixxekkilha; minflok ma tibni fuq li hemm, tfittex li *terġa' tibni* dak li diġà hemm. B'dan

il-mod tinħoloq sitwazzjoni fejn l-immaġinazzjoni titjassar minħabba parametri ristrettivi, u minflok ma tixpruna bidla progressiva, l-idea tfittex il-kumdità insulari. Għall-fini tal-artiklu se naqsam dan il-fenomenu fi tnejn: *l-idea ġenerattiva*, dik li tistimola l-immaġinazzjoni, u *l-idea replikatorja*, dik li żżommha lura.

******

Minn bikri f'*Ulied in-Nanna Venut fl-Amerka*,[1] l-intenzjoni tal-Maltin hija dik li jżarmaw l-Amerka u jarmawha Malta:[2]

> L-Emilki mmorru! Lejn l-Emilka nitilqulha! Hemm f'radda ta' salib nistagħnew, insiru nies, ngħaqqduhom, nimlew il-borża u ndawru denbna lura għal lil haw': nixtru xi tużżana djar, nikruhom bil-għoli ta' kera kif inhu miexi llum u noqogħdu b'moħħna mistrieħ bil-pipa f'ħalqna fuq it-taraġ ta' daz-zuntier nirrakkuntaw kemm ġiebet is-silla u l-widna t'għemnewwel, inkelle mmorru fuq l-Għalja tas-Saqqajja għar-rwieħ nittawlu fuq Molta killhe. (Mamo 1)

Din ix-xena naraw l-eku tagħha iktar 'il quddiem, meta Mariroż tkun qed tgħin lil binha Ġakbu jippakkja għas-safar. Ġakbu letteralment ibattal daru sabiex jieħu dak kollu li jista' miegħu. M'għandux intenzjoni li jimraħ fil-ġdid, li jassorbi dak li għandha x'toffrilu l-Amerka; minflok, irid jimponi l-idea tiegħu fuq il-madwar, qisu Robinson Crusoe li bena simulakru tad-dinja li ħalla warajh mill-oġġetti li ġab minn fuq il-vapur inkaljat (Deleuze). F'dan il-kuntest hija interessanti l-għażla ta' New York bħala l-belt fejn Mamo bagħat lil Ulied il-Gżażeb. Fiż-żmien meta hu ambjentat ir-rumanz, New York kienet għadha belt relattivament ġdida, spazju metropolitan li għadu qed jinħoloq. Ma kienx hemm il-"fatoti" tqal tal-passat li ssib fl-ibliet antiki Ewropej, bħal f'Londra u Pariġi, żewġ postijiet li Mamo żar (b'differenza ta' New York) u li kien iħobb. Ġakbu u sħabu ngħataw opportunità tad-deheb, li jintelqu f'dan il-fluss dinamiku u jisiltu minnu xi ħaġa ġdida; minflok, għamlu minn kollox biex jirreżistu dan l-impuls u insistew li jirreplikaw iz-zeitgeist skadut, magħluq u qerriedi li ġarrew magħhom minn Malta.

It-tensjoni bejn idea ġenerattiva u idea replikatorja hija prominenti wkoll f'*What Happens in Brussels stays in Brussels*[3] ta' Ġużè Stagno. Għal ħafna nies is-sħubija ta' Malta fl-Unjoni Ewropea kienet tfisser il-ħelsien tal-pajjiż mill-kalzri ġeografiku, minn dak li, skont il-ħafna, kien qed iżomm lill-poplu lura milli jikber ekonomikament, politikament u kulturalment. Fil-psike popolari,

il-belt ta' Brussell kienet tepitomizza dan is-sentiment, u hekk kif twittiet it-triq bejn Malta u l-Ewropa, il-Malti seta' ipotetikament jikber, jimmatura, jeħles mill-insularità mnissla mill-għajxien fuq blata mjassra bil-baħar. Iżda fir-rumanz ta' Stagno, kanċell miftuħ u moħħ miftuħ huma żewġ affarijiet distinti – avolja waħda ma teskludix lill-oħra – kif turi din is-silta waqt festin għand Maltija li taħdem fi Brussell:

> [I]t-Twistees miġjuba minn Joanne l-aħħar darba li telgħet minn Malta [kienu] rrazzjonati aktar mill-ilma fuq bastiment mitluf bejn sema u ilma għal dawn l-aħħar xahrejn. (Stagno 256)

Indikattiva li Stagno juża x-xbieha tal-'bastiment mitluf', mhux biss għax din tfakkarna għal darb'oħra f'Robinson Crusoe, iżda wkoll għax fil-każ tal-karattri ta' Stagno, m'hemmx traġitti fuq baħar li jifred art minn oħra; m'hemmx il-periklu ta' ħalel vjolenti t'ilma li jibilgħu nofs vapur u forsi lil Bebeto miegħu. It-tranżizzjoni bejn idea u oħra, dik ta' Malta u dik t'Hemmbarra, ma tgħaddix mill-istess dagħdigħa bħal dik tal-*Ulied* peress li din isseħħ bl-ajru.[4] Iżda minkejja dan, u minkejja l-faċilità li biha wieħed jista' jmur lura d-dar, xorta waħda tinħass il-ħtieġa li jkun hemm oasi Malti (it-Twistees) fost dak il-barrani kollu. Għal darb'oħra Malta mhix punt kartografiku fiss imma hija kunċett maqbud f'ċirku vizzjuż ta' bini u ħatt, bini u ħatt, li sfortunatament iktar jirrinforza l-qadim milli l-ġdid. Kemm il-karattri ta' Mamo kif ukoll dawk ta' Stagno huma maqbudin f'mise en abîme li taħdem kontra l-idea ġenerattiva. Juru reżistenza ottuża lejn il-bidla u l-progress, jippruvaw jisfruttaw il-madwar mingħajr ma joffru xejn lura, mingħalihom li permezz t'hekk qegħdin irażżnu s-sistema u ma jħalluhiex tinqeda bihom. Iżda s-sistema mhux talli mhix titrażżan, talli bihom u mingħajrhom xorta.

Fil-każ t'*Ulied*, ir-raġuni prinċipali hija n-nuqqas t'edukazzjoni, l-injoranza, li fil-prevalenza assoluta tagħha donnha ssir endemika għall-Maltin. Mamo jisħaq kemm-il darba li dan huwa t-tort tal-Klikka, is-sistema klassista li ma riditx tħalli lill-ħaddiem iqum fuq saqajh, u "li minn missier għal iben dejjem wirtu l-iskejjel u postijiet governattivi" (261). Iżda minkejja dan, Mamo xorta waħda stenna ħafna iktar minnhom. Il-fatt li fit-titlu stess jirreferi għalihom bħala "ulied", Mamo jagħtina x'nifhmu li sa mill-bidu nett l-immaturità ta' dawn il-personaġġi hija tema ċentrali fir-rumanz. L-ebusija ta' rashom għandha ħafna mit-tisbit tas-saqajn tat-tfal, fejn ir-raġuni u s-sens komun jitwarrbu favur il-fsied; fsied li, f'dan il-kuntest, huwa manifestazzjoni

tas-sigurtà u l-aġevolezza li toffri l-idea replikatorja. Meta Carl Gustav Jung jiddiskuti l-arketip tal-wild eroj,[5] jisħaq kif dan il-personaġġ ikollu x-xenqa li jikseb l-indipendenza mill-ġenituri tiegħu, iżda biex jagħmel dan irid bilfors jeħles mix-xkiel t'għeruqu. Sigmund Freud, f'*Moses and Monotheism*, juża eżempju simili u jgħid li l-eroj huwa xi ħadd li joħodha kontra missieru u jegħlbu. Iż-żewġ ħassieba jaqblu fuq il-fatt li ma tistax timxi 'l quddiem sakemm tibqa' mgħobbi bit-tkeffin li geżwruk fih il-'ġenituri' tiegħek. Dan huwa d-dnub kardinali tal-Ulied: baqgħu mwaħħlin f'Malta li ħallew warajhom, f'Malta li ġarrew magħhom, f'Malta li riedu jmorru lura fiha. Mamo jikkastigahom bl-ikrah għaliex fl-aħħar jispiċċaw riġettati kemm mill-Amerka (Xmun u Majsi), kemm mill-baħar li wassalhom hemm (Ġannikol u Ċikka) u saħansitra minn art twelidhom stess (il-bqija).

Minkejja li l-krejjeċ ta' Stagno huma kważi identiċi għal dawk ta' Mamo, l-awtur ta' *Brussels* jinkludi karattri li huma mgħallma u ta' skola, frott l-iżvilupp fil-qasam edukattiv li seħħ fiż-żmien bejn meta nkiteb *Ulied* u meta nkiteb *Brussels*. Apparti minn hekk, fir-rumanz ta' Stagno hemm ukoll personaġġi li jgħixu propju fi Brussell. Mad-daqqa t'għajn jidher li dawn il-karattri (Gustav u Larissa) huma l-ekwivalenti ta' Filiċ f'*Ulied*, dak il-personaġġ li nqata' minn mal-miġemgħa Maltija, u saħansitra abbanduna lil oħtu Marì, meta ra li dawn kienu qed jagħqdu fil-vojt. Iżda Stagno jipproblematizza lil dawn il-karattri u juri kif avolja l-qagħda soċjali tagħhom hija ħafna aħjar minn dik tal-krejjeċ, xorta waħda m'hemmx baħar x'jaqsam bejniethom, u li d-differenzi huma biss skorċa fina li taħtha għad hemm l-insularità tbaqbaq.

Gustav, il-protagonista ewlieni, huwa karattru passiv immens. Ma joffri l-ebda tip ta' reżistenza jew sfida għall-konformiżmu u l-valuri kollettivi. Dejjem joqgħod lura milli jieħu deċiżjoni u allura jinħeba wara maskra magħmula minn taħlita t'għażż, rassenjazzjoni, fataliżmu dilwit u biża':

> Għax ix-xogħol ta' ġurnalist jogħġobni, minkejja li ma tantx iħallas u minkejja li l-kondizzjonijiet mhumiex daqshekk tajbin. U l-ħajja Malta togħġobni, ukoll. Għandna standard ta' għajxien tajjeb ħafna Malta: jgħidu x'jgħidu… u minkejja l-illapazzar u t-tbażwir li semmejna. Apparti minn hekk diffiċli nitlaq kollox, issa: għandi d-dar kważi lesta u dalwaqt niżżewweġ. Wasal iż-żmien li nitfa' l-ankri, xbin. U fl-aħħar nett: niddubita kemm Marlene se taċċetta li tiġi toqgħod f'post bħal Brussell, kieku… [M]'hemmx x'tagħmel. Kulħadd jagħżel triqtu, fil-ħajja. U xi kultant hi t-triq li tagħżel lilek. (Stagno 230)

Din is-silta, miżgħuda kif inhi bl-eżistenzjaliżmu fażull tal-"iva… imma, iva… imma", turi li Gustav mhux xi ħafna aħjar mit-tant redikolati Bebeto u l-bqija. Sħabu tas-safra għandhom bħala skuża n-nuqqas t'awtoriflessjoni, forsi minħabba l-livell edukattiv baxx – imma fil-każ ta' Gustav din l-iskuża ma treġix. Mhux talli hekk, talli l-persistenza li biha jipprova jiġġustifika l-aġir tiegħu, u fl-istess waqt jippatronizza lill-grupp li siefer miegħu mingħajr l-ebda ħjiel t'awtoironija, tikxfu bħala bniedem viljakk li qiegħed "[j]itfa' l-ankri" biex jaħbi l-fatt li l-vapur ilu li inkalja żmien. Mhux ta' b'xejn li Stagno jispiċċa r-rumanz billi jikkwota t-titlu – "Don't worry. What happens in Brussels stays in Brussels!" (301). Dan il-messaġġ li jirċievi Gustav mingħand Larissa, wara li jkun qatta' l-lejl magħha u qalibha lil għarustu li tinsab Malta, jenfasizza ċ-ċirkolarità li hemm f'ħajtu, kif l-idea replikatorja u l-insularità jservu ta' rifuġju komdu.

Larissa, min-naħa tagħha, ilha s-snin li telqet minn Malta u rabbiet l-għeruq fi Brussell. Iżda din xorta waħda ġġorr magħha u tipperpetwa l-idea ta' Malta insulari. L-eżistenza tagħha hija marbuta mal-kuntatt kontinwu li għandha mal-"Moltin ta' Molta", sew ma' dawk li qegħdin Brussell u sew ma' dawk li, bħal Gustav u l-iżgwajjati l-oħra, imorru għal ftit jiem biss. Il-laqam ta' Larissa, "ninfo", jimplika li din m'għandhiex kontroll fuq l-istinti tagħha, jew inkella, li tagħżel li ma teżerċita l-ebda tip ta' kontroll fuq il-ġibdiet sesswali li tħoss. Bil-mod tagħha hija maqbuda fl-istess tip ta' nassa ta' Gustav u mhix kumbinazzjoni li t-tnejn jispiċċaw flimkien. Ix-xena ta' sess bejniethom hija interminabbli, bla gost u maħmuġa, u ma twassal imkien.

L-uniċi personaġġi li joħorġu minn dan iċ-ċirku vizzjuż huma Filiċ f'*Ulied* u Alexia fi *Brussels*. Filiċ jistqarr li hu ma marx l-Amerka biex jarma-u-jżarma iżda "[j]ien ġejt biex insib xogħol u naħdem, u mhux biex noqgħod niġġieled bħal f'Molta u dejjem bil-ġewħ" (Mamo 172). Sa mill-bidu tar-rumanz naraw kif Filiċ huwa karattru apparti, iktar mgħallem minn sħabu u inqas mgħammad mill-insularità li taffliġġi lill-bqija. Hu jinsab magħhom minħabba skerz tad-destin, għax inzerta twieled fl-istess post u fl-istess żmien. Infatti, meta jara li dawn mhuma se jaslu mkien, jitlaqhom. B'differenza tal-gżażeb sħabu, Filiċ jara l-Amerka bħala opportunità sabiex jikber u jsir persuna aħjar u jifhem li biex jagħmel hekk irid iħalli warajh il-kalzri Malti. L-irbit familjari, soċjali u politiku huwa madmad li jsammru mal-art, avolja din hija art ġdida u art imbiegħda minn dik li sawritu.

L-istess Alexia, l-eks tfajla ta' Gustav. Il-ġurnalist ried jerġa' jkebbes il-fjamma ta' bejniethom u forsi, kif kien qed jissuspetta, xi ftit tax-xrar kien

għad hemm. Iżda Alexia, bil-maqlub tiegħu, mhix lesta li tħalli l-biża' u l-inkonvenjenza jżommuha milli tagħmel dak li tixtieq (issir?), avolja dan ifisser tagħti s-salt fid-dlam, jew tgħix f'ambjent fejn m'hemmx parametri fissi. F'ċertu sens, Alexia hija preżenza skomda għax tħaddan fiha spirtu anzjuż, imqanqal iżda mingħajr skop definit, bħal vjaġġatur li jħoss il-ħtieġa li jimxi mingħajr m'għandu destinazzjoni speċifika. Id-drabi li niltaqgħu magħha, Alexia tibqa' fuq l-għatba tas-sitwazzjoni għax, jiġri x'jiġri, ma tridx issib ruħha msakkra bejn erba' ħitan. Gustav, min-naħa tiegħu, ma jridx jabbanduna ħajtu f'Malta għal futur inċert, u jekk titqanna miegħu, Alexia tkun qed torbot piż (ankra?) ma' saqajha li se jiġbidha 'l isfel, l-agħar ħaġa li tista' tiġrilha. Għalhekk tkun se titlaq mill-appartament tagħha, għalhekk tagħti spazju lil Larissa meta din tiddeffes bejnha u bejn Gustav, u għalhekk meta tarahom jitbewsu, tinbela' minn Brussell u ma narawhiex iktar.

Il-fatt li Filiċ u Alexia jabitaw fil-periferija tar-rumanzi rispettivi tagħhom jagħmilhom karattri partikolari ħafna. Mhumiex it-tip t'eroj li nassoċjaw mal-mitoloġija jew mar-rakkonti epiċi, personaġġi eċċezzjonali li jgħaddu minn avventuri u taqbidiet straordinarji sabiex jiksbu teżori jew għerf għall-komunità li minnha telqu (Campbell). Lanqas ma jappartjenu għalkollox għall-kategorija tal-antieroj, kif inhi definita minn pereżempju Jesse Matz, għax bħala karattri (minkejja d-diżillużjoni tagħhom) ma tistax issejħilhom debboli, disfattisti, passivi jew xortihom ħażina. Adrian Grima jipproblematizza d-djalettika tal-eroj/antieroj, u jisħaq kif fil-fatt dawn huma żewġ naħat ta' munita waħda. It-tensjoni ontoloġika ta' bejniethom hija dik li tagħti impetu lit-terminoloġija:

> Minkejja l-bagalja diskursiva li jġib miegħu, it-terminu 'antieroj' għandu l-iżvantaġġ li jxekkel jew ixejjen it-tensjoni essenzjali fit-tifsira tal-kelma qadima 'eroj', tensjoni li tagħtiha s-saħħa narrattiva u etika tagħha. Fil-figura stess tal-eroj diġà hemm l-antieroj; l-eroj protagonisti; l-eroj li ma jridux ikunu protagonisti; l-eroj li jridu jagħmlu t-tajjeb u jaħdmu għall-ġid komuni; u l-eroj li jfittxu l-interessi tagħhom, li jridu jpaxxu lilhom infushom. Fil-kelma 'eroj' diġà hemm l-eroj li ma jridux ikunu eroj. (Grima 35)

Nistgħu għalhekk ngħidu li fil-każ ta' Filiċ u Alexia għandna eroj li huma aljenati mill-erojiżmu tagħhom infushom, u li din il-kontradizzjoni hija r-ruħ ta' dawn iż-żewġ karattri. It-tnejn li huma ma jokkupawx ħafna spazju fir-rakkonti rispettivi tagħhom (speċjalment Filiċ) iżda xorta waħda l-impatt tagħhom (jew *in-nuqqas* ta' impatt) huwa l-fulkru li fuqu ddur in-narrattiva. Filiċ u Alexia

jinkarnaw l-isfida lejn l-insularità għax huma mhumiex definiti mill-grupp; il-ħtiġijiet tagħhom u n-normi soċjali mhumiex allinjati. Il-bandiera li jġorru magħhom l-iżgwajjati ta' Mamo u ta' Stagno tixħet dell twil u ikrah fuq l-istess valuri li dawn mingħalihom qed jipproteġu. Din is-sitwazzjoni toħnoq lil Filiċ u Alexia, u dawn m'għandhom l-ebda għażla ħlief li jirribellaw. Il-prezz li jħallsu huwa l-(awto)iżolament, li fih innifsu huwa ġest erojku. Bl-aġir tagħhom isiru l-Ieħor li jitwarrab taħt it-tapit, mgħotti għax l-eżistenza tiegħu/tagħha hija ta' theddida għall-insularità li, fuq livell superfiċjali, tħannen u tipproteġi.

******

It-taqbida kontra l-insularità, bejn il-ġenerattività u r-replikazzjoni, hija ġlieda kontinwa. Minkejja li *Ulied in-Nanna Venut fl-Amerka* nkiteb 'il fuq minn tmenin sena ilu, Stagno kien kapaċi jaġġorna din il-ġrajja b'karattri f'kuntest kontemporanju. Milli jidher, fl-immedjatezza tagħna għad hemm ħafna mill-immedjatezza ta' żmien Mamo, u l-prezz li wieħed iħallas għal din hija l-immaturità psikoloġika, soċjali, morali u spiritwali. Jista' jkun li forsi l-progress m'għandniex infittxuh f'dak li hemm jistenniena fil-futur, iżda f'dak li ħallejna warajna, għax milli jidher Venut għadha qed twelled.

Biblijografija

Baldacchino, G. "Islands, Island Studies, Island Studies Journal". *Island Studies Journal* vol. 1 no. 1, 2006: 3-18.

Campbell, Joseph. *The hero with a thousand faces*. New World Library, 2008.

Deleuze, Gilles. "Desert Islands". *Desert Islands and Other Texts: 1953-1974*, M. Taormina (Tradott), Semiotext(e), 2004: 9-14.

Freud, Sigmund. *Moses and Monotheism*. The Hogarth Press, 1939.

Grima, Adrian. "L-Ambigwità tal-Eroj: Leli f'*Leli ta' Ħaż-Żgħir* u Filiċ f'*Ulied in-Nanna Venut fl-Amerka*". *L-(Anti)eroj: Min huma? X'inhuma? Fejn Huma?*. Immanuel Mifsud (Editur), Klabb Kotba Maltin, 2015: 33-56.

Jung, Carl Gustav. *Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton University Press, 1981.

Mamo, Juann. *Ulied in-Nanna Venut fl-Amerka*. Adrian Grima (Editur), Sensiela Kotba Soċjalisti, 2013.

Matz, Jesse. *The Modern Novel: A Short Introduction*. Blackwell Publishing, 2004.
Stagno, Ġużè. *What Happens in Brussels stays in Brussels*. Merlin Publishers, 2013.
Williams, Stewart. "Virtually Impossible: Deleuze and Derrida on the Political Problem of Islands (and Island Studies)". *Island Studies Journal*, vol. 7 no. 2, 2012: 215-234.

Noti

1 Minħabba skopijiet prattiċi, minn issa 'l quddiem se nirreferi għar-rumanz ta' Mamo bħala *Ulied*.
2 Wieħed mill-karattri ta' Mamo huwa mlaqqam 'Armaużarma'.
3 L-istess bħal fil-każ t'*Ulied*, se nirreferi għar-rumanz ta' Stagno bl-abbrevjazzjoni *Brussels*.
4 L-apprensjoni xorta hemm qiegħda: l-ajruplan jinżel fil-mitjar ta' Zaventem "fost iċ-ċapċip brijuż (u xi radda tas-salib 'l hemm u 'l hawn)" (Stagno 65).
5 Peress li t-terminu 'eroj' huwa miżgħud b'ħafna implikazzjonijiet li mhux kollha huma rilevanti għal din il-kitba, jien se nużah l-iktar biex infisser 'protagonist'. Fil-waqtiet fejn hemm bżonn li nkun iktar speċifiku, nelabora fit-test.